

Tablice – pamięć wiecznie żywa – część XIX

Profesor Tadeusz Kochmański

Tadeusz Kochmański – specjalista w dziedzinie geodezji, miernictwa górniczego, matematyki stosowanej, mechaniki górotworu, twórca teorii wpływów podziemnej eksploatacji górniczej na górotwór i powierzchnię terenu, rektor Akademii Górniczo-Hutniczej w latach 1961–1963.

Tadeusz Kochmański urodził się 17 września 1904 roku w Krakowie. Uczył się w III Państwowym Gimnazjum im. Króla Jana III Sobieskiego, które ukończył w 1922 roku. Tam też miał możliwość zetknięcia się z dużego formatu nauczycielami, których nazwiska weszły do rejestru znanych polskich uczonych. Wśród nich był Zenon Klemensiewicz, znakomity filolog, a także znany filozof, matematyk i malarz Leon Chwistek. Już podczas nauki w gimnazjum zdradzał niepospolite zamiłowanie i uzdolnienie do dyscyplin ścisłych z matematyką na czele. Matematyki uczył Go Franciszek Brabiec, któremu zawdzięczał ujawnienie i rozwinięcie uzdolnień matematycznych. Podjął następnie studia na Wydziale Górniczym Akademii Górniczej, które ukończył w 1931 roku. Pracę dyplomową, która uzyskała wyróżnienie, wykonał z zakresu geologii i miernictwa górniczego. W trakcie studiów podejmował okresowo zajęcia zawodowe i badawcze.

Pracę zawodową rozpoczął w 1931 roku jako zastępca asystenta Zakładu Geologii Stosowanej Akademii Górniczej, jednak z powodu braku etatu naukowego przeszedł do pracy w przemyśle. W 1932 roku odbył praktyki miernicze w kopalniach, a od stycznia 1933 roku był kierownikiem biur mierniczych w kopalniach „Bielszowice” i „Knurów”. Prowadził osobiście bardzo dokładne pomiary ruchów górotworu na liniach obserwacyjnych, które w tym celu specjalnie zaprojektował i zrealizował. Miał również do dyspozycji dużą ilość wyników pomiarów w obu kopalniach, które prowadzone tam były od wielu lat.

W początkowych latach okupacji pracował w charakterze mierniczego kopalni rudy żelaza w Stąporowie. W połowie 1941 roku Tadeusz Kochmański powrócił do Krakowa i objął wykłady z miernictwa, a następnie i matematyki, w Państwowej Szkole Technicznej Górniczo-Hutniczo-Mierniczej. Na stanowisku tym pozostał do końca wojny. W 1945 roku znalazł się wśród tych, którzy reaktywowali działalność Akademii Górniczej. Jednocześnie aktywnie kontynuował badania naukowe. 24 listopada 1945 roku uzyskał w AG stopień doktora nauk technicznych, a 9 października 1948 roku zo-

stała zatwierdzona Jego habilitacja. Od czerwca 1949 roku był profesorem kontraktowym AGH. 23 stycznia 1950 roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym, a w 1958 roku – profesorem zwyczajnym.

Fot. arch.

Profesor Tadeusz Kochmański pełnił wiele odpowiedzialnych funkcji w organizacji nauki i uczelni. W 1949 roku objął kierownictwo utworzonej z Jego inicjatywy Katedry Geodezji i Miernictwa Górniczego II na Wydziale Geologiczno-Mierniczym. Był współorganizatorem utworzonego w 1951 roku Wydziału Geodezji Górniczej. Na tym wydziale kierował do 1963 roku Katedrą Geodezji Wyższej i Obliczeń Geodezyjnych. Od września 1952 roku do stycznia 1954 roku był dziekanem Wydziału Geodezji Górniczej. W latach 1961–1963 był rektorem AGH. W kolejnych latach, 1963–1971, związany był z Politechniką Śląską w Gliwicach. Prowadził tam Katedry: Zwalczania Szkód Górniczych, a następnie Geodezji i Ochrony Powierzchni. W 1971 roku powrócił do AGH i objął kierownictwo Zakładem Ochrony Powierzchni Górniczej i Górotworu w Instytucie Kształtowania i Ochrony Środowiska. W ostatnim roku swojej czynnej pracy zawodowej kierował utworzonym z Jego inicjatywy Zakładem Badań Deformacji Górotworu w Instytucie Geodezji Górniczej i Przemysłowej. Z dniem 1 października

1974 roku przeszedł na emeryturę. Wtedy też został honorowym członkiem Rady Wydziału Geodezji Górniczej.

Profesor Kochmański rozpoczął podczas okupacji badania z dziedziny rachunku wyrównawczego. Szczególnie zajął się nieznanymi dotąd zastosowaniami metody najmniejszych kwadratów oraz stworzoną przez prof. Tadeusza Banachiewicza algebrą krakowianową. Szczególna aktywność profesora w tej dziedzinie przypada na pierwsze lata powojenne. Niewątpliwym bodźcem ku temu była dydaktyka. Profesor prowadził wykłady z rachunku wyrównawczego i metod obliczeń. Jego praca doktorska polegała na wprowadzaniu metody najmniejszych kwadratów do rozwiązywania i wyrównywania kopalnianych sieci wentylacyjnych. Z kolei w swej rozprawie habilitacyjnej przedstawił niektóre zastosowania krakowianów w geodezji, górnictwa i matematyce stosowanej. W pierwszych latach profesor zajął się głównie twórczym przystosowaniem krakowianów na potrzeby geodezji i innych dyscyplin. Efektem były metody krakowianowe rozwiązywania podstawowych zadań geodezyjnych, przynoszące efekty techniczne i ekonomiczne. Metody ekonomicznego obliczania niwelacji, opracowane przez Niego i zastosowane w Okręgowym Przedsiębiorstwie Mierniczym w Krakowie, zostały objęte w 1952 roku ochroną prawną. Następnie profesor rozwijał twórczo samą algebrę krakowianową, tworząc na jej bazie nowe metody numeryczne. Jest twórcą algebry jądrowej oraz teorii ciągów wielowymiarowych. Krakowiany odegrały doniosłą rolę na etapie mechanizacji rachunków oraz pozwoliły na udoskonalenie i uproszczenie analiz dokładności, tak ważnych w geodezji. Był w ośrodku krakowskim rzecznikiem i naukowym mecenasem rozwoju informatyki geodezyjnej oraz związanej z nią budowy matematycznych maszyn liczących. Pod Jego opieką zostały skonstruowane w drugiej połowie lat pięćdziesiątych XX wieku na Wydziale Geodezji Górniczej AGH przekątnikowe automaty rachunkowe PARK i PARC. Konstrukcje te spotkały się z żywym zainteresowaniem uczestników I. Międzynarodowego Sympozjum Obliczeń Geodezyjnych,

które odbyło się w Krakowie we wrześniu 1959 roku.

Imponujący jest dorobek dydaktyczny profesora. Pracę dydaktyczną rozpoczął na początku lat trzydziestych, jako zastępca asystenta. W czasie okupacji nauczał w placówce, której wielu słuchaczy ukończyło po wyzwoleniu studia wyższe. W wyższym szkolnictwie pracował nieprzerwanie niemal 30 lat, z czego 25 na stanowisku profesora. Wykładał różne przedmioty, głównie rachunek wyrównawczy, metody obliczeń i szkody górnicze. Rejestr ważniejszych prac naukowych opublikowanych przez Niego w naukowych i naukowo-technicznych wydawnictwach krajowych i zagranicznych obejmuje ponad 60 pozycji. Był autorem dziewięciu wydawnictw o charakterze dydaktycznym (książki i skrypty). Większość z nich wypełniała dotkliwą lukę podręcznikową w latach powojennych. Profesor był autorem lub współautorem 13 patentów i kilku chronionych usprawnień technologicznych. Jeden z patentów dotyczył: Sposobu sterowania procesami rachunkowymi w matematycznych maszynach cyfrowych: opis patentowy nr 46362/Akademia Górniczo-Hutnicza; właściciel patentu oświadczył, że współtwórcami wynalazku są Tadeusz Kochmański, Jerzy Kordylewski i Gerard Kudelski. Z 1962 roku Był promotorem w 13 przewodach doktorskich. W tym Stanisława Złonkiewicza z zakresu matematyki bronionej na UJ (niestety nie udało mi się znaleźć tytułu rozprawy). To by podkreślało rozległość zainteresowań naukowych profesora. W kierowanym przez Niego zespole zostały wykonane cztery rozprawy habilitacyjne. Dydaktyczne wydawnictwa prof. Kochmańskiego były również formą upowszechniania najnowszych zdobyczy nauki. Kierował wieloma pracami dyplomowymi, a Jego wychowankowie z kilku pokoleń pełnili odpowiedzialne zadania i funkcje w geodezji i górnictwie. Na szczególne podkreślenie zasługuje poważny, partnerski i ufny stosunek i sposób odnoszenia się profesora do studentów. Potrafił zawsze zainteresować słuchaczy tematem wykładu, znajdował czas i chęci do dyskusji, a własnym zapałem poznawczym i twórczym stosunkiem do tematu tworzył godny naśladowania wzorzec osobowy.

Pod naukową i organizacyjną opieką profesora, w ramach kierowanej przez Niego Katedry podjęte były pionierskie w Polsce prace konstrukcyjne i eksperymentalne, polegające na wykorzystaniu rakiet do badań dolnych warstw atmosfery. Badania rakietowe zainspirowały Go do wykorzystania pewnych własności rakiet w celu skonstruowania niezawodnych urządzeń hamujących dla szybowych klatek górniczych.

Jego inicjatywa, podjęta przez zespół naukowców z Wydziału Maszyn Górniczych i Hutniczych AGH, zaowocowała konkretnymi rozwiązaniami. Profesor był współtwórcą tych rozwiązań, co zostało potwierdzone sześcioma zbiorowymi patentami, ogłoszonymi w latach 1963–1970.

Profesor znany był z kontrowersyjnych pomysłów. W latach sześćdziesiątych XX wieku pojawiła się u profesora swego rodzaju „idée fixe” zwana przez Niego „Teorią wektora deformacyjnego”, w której podważał aksjomat teorii Einsteina o tym, że prędkość światła jest wielkością stałą. Sprawa ta była źródłem ostrej polemiki w kręgach naukowych i spowodowała wiele krytycznych uwag i żartów.

Był czynnym członkiem i działaczem wielu organów kolegialnych, których zakres tematyczny obejmował geodezję, górnictwo, mechanikę teoretyczną i stosowaną oraz astronomię. Między innymi był wielolet-

nim członkiem Komitetu Geodezji PAN. Po I Kongresie Nauki Polskiej, który się odbył w 1951 roku i powołaniu Polskiej Akademii Nauk prof. Kochmański uczestniczył w pracach przygotowawczych do utworzenia Komitetu Geodezji PAN. Wszedł do pierwszego składu osobowego Komitetu Geodezji zorganizowanego w 1952 roku i był jego wieloletnim członkiem. W latach 1953–1968 przewodniczył Radzie Programowej kwartalnika naukowego „Geodezja i Kartografia”. Przedstawiał własne prace na zjazdach naukowych krajowych i zagranicznych. W 1957 roku reprezentował Komitet Geodezji PAN na XI Zgromadzeniu Ogólnym Międzynarodowej Unii Geodezyjno-Geofizycznej w Toronto, na którym przedstawił pracę „Nouvelles théories des calculs tabulaires”. Brał udział w organizacji i uczestniczył w obradach I Międzynarodowego Sympozjum Obliczeń Geodezyjnych, które odbyło się w 1959 roku w Krakowie jako zjazd nauko-

Fot. H. Siński

wy Komitetu Geodezji PAN i Wydziału Geodezji Górniczej AGH pod auspicjami Międzynarodowej Asocjacji Geodezji. Profesor powołany został do pierwszego składu osobowego Specjalnej Grupy Studiów^{1.21} – Obliczenia wielkich sieci triangulacyjnych, utworzonej w 1959 roku w ramach realizacji uchwał Sympozjum Krakowskiego i działającej do 1983 roku w strukturze organizacyjnej Międzynarodowej Asocjacji Geodezji. Był wieloletnim czynnym członkiem tej Grupy Studiów. Współpracował też z Oddziałem PAN w Krakowie jako współorganizator i członek Komisji Nauk Technicznych, a po reorganizacji tej komisji był od 1968 roku współorganizatorem i członkiem Komisji Górniczo-Geodezyjnej.

Należał do pierwszej grupy wychowanków uczelni, którzy złożyli deklaracje członkowskie Stowarzyszenia Wychowanków AGH w grudniu 1948 roku. Na 30-lecie SW AGH wchodził w skład Komitetu Organizacyjnego przygotowującego jubileusz i pracował w Komisji Naukowej. Kilka lat wcześniej Zarząd SW AGH powołał Go w skład Komisji Organizacyjnej Nagrody Naukowej im. W. Budryka. Regulamin nagrody został zatwierdzony 10 grudnia 1966 roku.

Profesor otrzymał wiele odznaczeń i wyróżnień, z których najcenniejsze to: Sztandar Pracy I Klasy, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Honorowy Górnik PRL. W 1976 roku Zeszyty Naukowe AGH, z racji jubileuszu 45-lecia pracy naukowej profesora, dedykowały Mu specjalny numer „Geodezji” – 31/1976. Senat AGH na uroczystym posiedzeniu 30 maja 1981 roku nadał prof.

Tadeuszowi Kochmańskiemu tytuł doktora honoris causa za wybitne zasługi dla rozwoju geodezji i ochrony terenów górniczych.

Profesor Tadeusz Kochmański zmarł 2 listopada 1986 roku w Krakowie. W pierwszej rocznicę śmierci prof. Kochmańskiego Komitet Geodezji Polskiej Akademii Nauk wraz z Wydziałem Geodezji Górniczej AGH zorganizowali sesję naukową poświęconą Jego pamięci. Sesja odbyła się 25 listopada 1987 roku na Wydziale Geodezji Górniczej AGH. W sześciu referatach wszechstronnie omówiono działalność naukową, dydaktyczną i społeczną profesora, podkreślając Jego doniosły wkład w dzieło tworzenia szkoły nauk o szkodach górniczych i metod geodezyjnych. Materiał z tej sesji został opublikowany w „Geodezji i Kartografii” nr 4/1988.

Może na sam koniec należy przypomnieć pewne, niezwykle brzemienne w skutkach wydarzenie. Profesor Kochmański po wyborze na Rektora AGH, podczas inauguracji roku akademickiego, witał przybyłych oficjeli. Wszystko szło gładko do momentu, gdy doszedł do władz partyjnych. Zaczął: „Witam przedstawiciela Komitetu Wojewódzkiego – Kierownika Wydziału Propagandy”, w tym miejscu nastąpiła przerwa i po chwili dodał, „Polskiego Związku Propagandy Robotniczej”. Nastąpiła konsternacja wśród aktywnych członków PZPR i po inauguracji zaczęli Mu robić wyrzuty, że jako członek PZPR (niestety był to warunek konieczny wyboru na rektora) nie zna nazwy swojej organizacji. Na to rektor odpowiedział: „A dlaczego mi w skrótach napisali?”.

Młodszy należy przypomnieć, iż skrót ten oznaczał Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą. Obecnie wydaje się to śmieszne i zabawne. Trzeba jednak pamiętać, że były to lata 60. ubiegłego wieku, a Polska PRL-u nie często wybaczała takie błędy, dlatego nie skończyło się to dla Rektora bezkarnie. Najprawdopodobniej dlatego musiał opuścić AGH i na kilka lat związać się z Politechniką Śląską w Gliwicach.

Półtora roku po śmierci profesora 27 czerwca 1988 roku podczas posiedzenia Senatu AGH, profesor Józef Czaja przedstawił wniosek Rady Wydziału Geodezji Górniczej o wmurowanie tablicy pamiątkowej poświęconej Rektorowi Tadeuszowi Kochmańskiemu. W głosowaniu jawnym senatorzy jednogłośnie wniosek zaakceptowali. Wkrótce na pierwszym piętrze pawilonu C-4 uhonorowano Go stosowną tablicą. Na granitowej płycie umieszczono medalion z brązu z Jego podobizną i napis:

**PROFESOR
TADEUSZ KOCHMAŃSKI
1904–1986
REKTOR, DOKTOR H. C. AGH.
ZASŁUŻONY DLA GÓRNICICTWA.
UCZONY O NIEZWYKŁYCH CECHACH INTELEKTU
I DUCHA.
JEGO PAMIĘCI – UCZNIOWIE**

Na zakończenie, celem „odbrązowienia”, przytoczę jedną z wielu anegdot z Jego życia zawodowego. Kierowca kilku kolejnych rektorów, pan Janicki, wioząc raz rektora Kochmańskiego, na Jego prośbę zatrzymał się na obiad w przydrożnej restauracji. W trakcie obiadu, na który został przez Niego zaproszony, udało Mu się niepostrzeżenie zapłacić rachunek i odpowiednio poinformować kelnera. Po obiedzie profesor poprosił o rachunek, ale kelner stwierdził: „To dla nas jest ogromnym wyróżnieniem, że pan rektor zechciał tu zjeść obiad, oczywiście na koszt firmy”. Rektor nie mógł się później nadziwić, iż ma aż taką popularność.

Profesor Kochmański był człowiekiem nietuzinkowym, o szerokich horyzontach, wyjątkowo uzdolnionym matematycznie. Zalicza się do grona tych polskich uczonych, którzy w okresie powojennym krzewili wiedzę o metodach statystyki matematycznej i wprowadzali je do praktyki badawczej. Był autorem wielu metod z zakresu analizy i wyrównywania sieci i pomiarów geodezyjnych, które znalazły zastosowanie w geodezji powierzchniowej i geodezji górniczej.